

з'ясування обставин вчиненого злочину. Крім того, ми підтримуємо думку В. Галагана про те, що детальніше визначення компетенції органів ДПН (*та інших органів дізнання – В. К.*) можна здійснити у відомчих нормативних актах, таких, як накази, настанови (інструкції) з проведення дізнання конкретним органом [11, с. 76].

На наш погляд, вищевикладені положення досить переконливо вказують на необхідність законодавчого закріплення за органами дізнання права проводити оперативно-розшукові заходи. Зрозуміло, що командири військових частин, співробітники Держаного пожежного нагляду, капітани морських суден й інші органи дізнання, які не наділені правом застосування оперативно-розшукових заходів, не завжди мають відповідну підготовку і володіють навичками оперативно-розшукової діяльності. Але ж далеко не всі з перелічених оперативно-розшукових заходів вимагають глибокої спеціальної підготовки, крім того, особи, які наділені правами органу дізнання, не завжди мають відповідну юридичну підготовку, що, на наш погляд, є більш важливим для прийняття обґрунтованих рішень у справі.

Список літератури: 1. Марков А. Я., Власова Н. А., Корнева Л. С., Стеснова Т. И. Проблемы дознания: // Проблемы предварительного следствия и дознания: Сб. науч. трудов. М., 1994. 2. Донцов А. М. Проблема соотношения дознания и предварительного следствия в советском уголовном процессе: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Л., 1971. 3. Крылов И. Ф., Бастрыкин А. И. Дознание в советском уголовном процессе. // Розыск, дознание, следствие: Учебное пособие. Л., 1984. 4. Рыжаков А. П. Уголовно-процессуальное регулирование государственного пожарного надзора и проблемы его применения. ПИАС УВД Магаданской области, 1992. 5. Ушаков Л. А., Палюх В. Г. Дознание по делам о пожарах. Х., 1995. 6. Попов И. А. Расследование пожаров: Правовое регулирование. Организация и методика: Учеб. пособие. М., 1998. 7. Галаган В. І. Правові та криміналістичні проблеми вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності (на матеріалах органів внутрішніх справ України) Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ України. К., 2003. 8. Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон України від 28 грудня 1960 року // Відомості Верховної Ради УРСР. № 2. Ст. 15 (із наступними змінами і доповненнями станом на 1 червня 2004 року). 9. Про оперативну розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року // Відомості Верховної Ради. 1992. № 22. Ст.303. 10. Бандурка А. М., Горбачев А. В. Оперативно-розыскная деятельность: правовой анализ. К., 1994. 11. Галаган В. Стан нормативного забезпечення діяльності органів дізнання по встановленні обставин пожеж // Право України. 2000. №7.

Надійшла до редакції 21.04.07

С. О. Гемай

СТРУКТУРА ДИСПОЗИЦІЇ НОРМ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Актуальність обраної теми обумовлена тією обставиною, що нині ще не завершена розробка проекту нового Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК) і у процесуальній літературі продовжуються дискусії відносно такого, яким бути оновленому основному нормативно-правовому акту у галузі регулю-

вання кримінально-процесуальних відносин. Але, на жаль, поза увагою багатьох авторів залишаються проблеми, пов'язані із визначенням поняття і структури диспозицій кримінально-процесуальних норм. В останніх саме і викладаються приписи щодо поведінки суб'єктів відносин, які складаються під час провадження у кримінальних справах.

Метою цієї статті є визначення поняття і з'ясування структури диспозицій норм кримінально-процесуального права. Для досягнення даної мети треба виконати наступні **завдання**: 1) проаналізувати результати досліджень вчених-процесуалістів щодо диспозиції кримінально-процесуальних норм; 2) дослідити, як у диспозиціях норм відображаються елементи суспільних відносин, що виникають, розвиваються і припиняються у кримінальних справах; 3) виявити особливості, притаманні диспозиціям норм кримінально-процесуального права.

Диспозиція – це така частина норми права, де викладений зміст правила поведінки. У ній сформульовані права й обов'язки, яких суб'єкти суспільних відносин набувають при наявності умов, передбачених гіпотезою норми. Вона є центральною частиною норми права в тому розумінні, що інші дві частини (гіпотеза і диспозиція – С. Г.) є похідними від неї, логічно обумовленими диспозицією [1, с. 282].

Попри те, що диспозиція є «центральною частиною норми права», у теорії кримінального процесу вона є найменш дослідженим елементом норми кримінально-процесуального права.

Суттєвий внесок у дослідження структури норм кримінально-процесуального права зробили О. М. Ларін та П. С. Елькінд. Але і в їхніх роботах такому структурному елементу норм, як диспозиція, належної уваги не приділено.

Наприклад, П. С. Елькінд в одній із своїх робіт присвятила окремий параграф дослідженню структури норм кримінально-процесуального права, але дослідження даного питання здійснила на рівні співвідношення структурних елементів норми між собою, приділяючи більше уваги гіпотезі і санкції [2, с. 22–31].

О. М. Ларін у своїй відомій роботі «Кримінальний процес: структура права і структура законодавства», назвавши главу п'яту «Структура кримінально-процесуальної норми і її вираження у приписах закону», так само як і П. С. Елькінд дослідив лише співвідношення диспозиції з гіпотезою (параграф 2) і санкцією (параграф 3) кримінально-процесуальної норми. При цьому диспозиції приділено уваги рівно стільки, скільки необхідно для того, аби показати, у якому співвідношенні вона перебуває з іншими структурними елементами норм. Основна ж увага приділена гіпотезі і санкції [3, с. 218–238].

Причини такого ставлення науковців до дослідження диспозиції норм кримінально-процесуального права важко з'ясувати. Але найімовірнішим, на наш погляд, є те, що у процесуальній теорії домінує підхід до розуміння процесу не як до сукупності відносин, що складаються між його суб'єктами, а як до сукупності кримінально-процесуальних дій і рішень (кримінально-процесуальної діяльності).

Подібний (діяльнісний) підхід не сприяє дослідженням, пов'язаним із аналізом змісту і структури диспозицій кримінально-процесуальних норм. Стимування активності наукового пошуку, на нашу думку, обумовлене невизначеністю питання щодо того, що ж є предметом правового регулювання: суспільні відносини, що складаються під час провадження у кримінальних справах, чи діяльність його суб'єктів.

Для вирішення цього питання достатньо з'ясувати, що слід розуміти під термінами «діяльність» і «суспільні відносини».

С. Д. Міліцин, поставивши перед собою таке завдання, звернувся до праць вчених-суспільствознавців. Але вирішити його так і не зміг. Бо в суспільствознавстві так само як і в теорії кримінального процесу серед вчених не вироблено єдиної точки зору на вирішуване питання [4, с. 8–9]. Однак, це не завадило ученому зайняти з цього питання категоричну позицію: «Кримінально-процесуальне право регулює саме суспільні відносини, що виникають між учасниками кримінального судочинства, а не їхні окремі дії (діяльність). Указання при визначенні предмета регулювання поряд з відносинами і на відповідну діяльність уявляється надмірним, бо ... суспільні відносини є необхідною формою (результатом) реалізації будь-якої соціально значимої діяльності, яка не може існувати поза суспільними відносинами» [4, с. 12–13].

Однак, така позиція не відображає специфіки кримінально-процесуального права, яке, головним чином, складається із норм процедурного характеру, що регламентують послідовність дій суб'єктів кримінального процесу. Тому при визначенні предмета кримінально-процесуального права указання на діяльність його суб'єктів не можна вважати надмірним.

У загальній теорії права вольова поведінка учасників суспільних відносин називається безпосереднім предметом правового регулювання і стверджується, що через таку поведінку (діяльність) тільки й можна здійснювати стимулювання або примус [5, с. 376].

Близьку до висловленої вище позицію займає Л. Б. Алексєєва. Вона теж вважає, що норми права регулюють поведінку суб'єктів. При цьому науковець зазначає, що дана поведінка має три рівні: дії, операції, діяльність, які є тісно пов'язаними зі структурними елементами кримінально-процесуального права: процесуальні операції в багатьох випадках – предмет регулювання окремих

норм, процесуальні дії – їхніх сукупностей, діяльність – всієї системи процесуальних норм [6, с. 5].

В. Н. Кудрявцев, вважаючи, що діяльність і вчинок є різними рівнями людської поведінки, називає їх «цеглинками» суспільних відносин і правильно стверджує, що «суспільні відносини являють собою ширшу категорію, ніж діяльність», і що «будь-яка поведінка, яка має соціальне значення, є актом взаємодії з іншими людьми і з суспільством в цілому – якщо не в даний момент, то, принаймні, в потенції» [7, с. 60].

А. М. Лобойко з цього приводу пише, що спільним (суспільним) є характер будь-якої діяльності із застосування норм права, в тому числі і кримінально-процесуальної. Це означає, що кримінально-процесуальна діяльність, як і будь-яка інша людська діяльність, здійснюється у формі суспільних (правових) відносин. Протиставляти ці дві категорії у кримінальному процесі ні в якому разі не можна. Як не можна робити категоричних висновків про те, що кримінально-процесуальне право регулює виключно діяльність або виключно суспільні відносини ... до предмета правового регулювання кримінально-процесуального права слід включати як діяльність державних органів та їхніх посадових осіб з порушення, досудового розслідування та судового розгляду кримінальних справ, так і відносини, що складаються в ході цієї діяльності. Однак, слід вказати на те, що під час теоретичних досліджень кримінального процесу, коли його можна ґрунтовно розглянути в статичній, доцільно використовувати підхід до предмета правового регулювання, як до сукупності суспільних відносин [8, с. 25–26].

Слід погодитися з думкою про те, що предметом правового регулювання є і відповідні суспільні відносини, і діяльність, що здійснюється у кримінальних справах. У такій динамічній системі, якою є кримінальний процес, на перший план виходить діяльність суб'єктів. Однак ця діяльність і є поведінкою, що є одним із структурних елементів кримінально-процесуальних відносин. У диспозиції (і лише в ній) по суті фіксується нормативна модель поведінки суб'єктів кримінального процесу, що утворює юридичний зміст кримінально-процесуальних відносин.

Окрім поведінки суб'єктів, до змісту кримінально-процесуальних відносин належать суб'єктивні права, обов'язки, повноваження, відповідальність [9, с. 348], які разом із поведінкою і утворюють структуру диспозицій кримінально-процесуальних норм.

Здійснюючи діяльність, передбачену диспозицією норми кримінально-процесуального права, суб'єкт тим самим реалізує права або виконує обов'язки, надані йому тією ж диспозицією процесуальної норми права, які є структурними елементами процесуальних відносин.

У кримінально-процесуальній літературі мають місце позиції, згідно з якими не вся кримінально-процесуальна діяльність здійснюється у формі суспільних відносин. Основною ознакою кримінально-процесуальних відносин є кореляція обов'язків і прав, що є елементами відносин. Однак, окремі вчені наполягають на тому, що є такі права, котрі здійснюються суб'єктами кримінального процесу без кореляції з якими-небудь обов'язками і, навпаки, у суб'єктів існують такі обов'язки, що у системі процесуальних відносин не мають прав, з якими вони б узгоджувалися.

Так, Б. О. Галкін вважає, що «у кримінальному судочинстві є багато правових зв'язків, які не входять до системи процесуальних відносин, хоча і є складовою частиною процесуальної діяльності». Як приклад він наводить обов'язок суду слухати справу гласно, обов'язок прокурора відмовитися від обвинувачення в суді, якщо воно не підтверджується матеріалами судового слідства, пояснюючи це тим, що кримінально-процесуальні норми реалізуються не тільки у правовідносинах, а й поза їхніми межами, шляхом безпосереднього впливу на свідомо-вольові дії учасників процесу, наприклад, рішення про порушення кримінальної справи, про направлення кримінальної справи до суду [10, с. 110].

Така позиція є помилковою. Дійсно, у наведених випадках видається, що наявність обов'язків не обумовлює існування прав, які б з ними узгоджувалися. Але це лише на перший погляд. Так, обов'язку суду слухати справу гласно відповідає право всіх інших суб'єктів кримінального процесу і не тільки їх, а й всіх інших громадян, бути присутніми у залі судового засідання. Обов'язок прокурора відмовитися від обвинувачення корелюється з правом суду закрити кримінальну справу (ч. 2 ст. 282 КПК)*.

При дослідженні структури диспозиції кримінально-процесуальних норм цікавим є з'ясування питання про те, що у окремих суб'єктів їхні права і обов'язки збігаються. У диспозиціях норм кримінально-процесуального права, адресованих суб'єктам, наділимим кримінально-процесуальною компетенцією, їхні суб'єктивні права і юридичні обов'язки співпадають [11]. На дану обставину неодноразово зверталася увага у теорії кримінального процесу [12, с. 74; 13, с. 54; 14, с. 75–76].

Питання про сутність прав і обов'язків державних органів, компетентних вести кримінальний процес, у літературі вирішується таким чином, що права і обов'язки мають самостійне зна-

---

* На момент висловлювання С. Д. Міліциним обговорюваної тут позиції суд не мав права закрити кримінальну справу у разі відмови прокурора від обвинувачення, але у нього в цьому разі було інше право – продовжити розгляд справи (ч. 4 ст. 264 КПК УРСР станом на 1991 рік).

чення і не перетинаються одне з одним. Однак, інколи надається перевага обов'язкам над правами.

Так, Е. Ф. Куцова обґрунтувала положення про те, що права компетентних державних органів виконують службову функцію щодо їхніх обов'язків, зазначаючи, що правам цих органів є притаманною обов'язковість використання, котра визначається відповідними вимогами закону. В силу таких обов'язків особа, яка провадить дізнання, слідчий, прокурор і суд повинні застосовувати свої права в кожному випадку, коли це може слугувати встановленню істини, забезпеченню прав і законних інтересів обвинуваченого (рівно як і інших громадян) [15, с. 186–187].

Оригінальну позицію з даного питання зайняла Т. М. Добровольська. Вона пише, що «в переважній більшості випадків кримінально-процесуальне право приписує необхідність виконання тієї чи іншої дії саме в якості *обов'язку* (вид. – С. Г.) компетентних органів, але це не виключає публічно-правового характеру діяльності цих органів і тоді, коли закон надає їм *право* (вид. – С. Г.) вчинення тієї чи іншої процесуальної дії» [16, с. 77]. Далі вона вказує на те, що компетентний державний орган не може залишити певні дані взагалі без перевірки і таким чином ухилитися від обов'язку провести розслідування повно, об'єктивно і всебічно [16, с. 78].

У переважній більшості справ кримінальний процес здійснюється в публічних інтересах (справи публічного обвинувачення). А «публічна сфера передбачає поєднання прав і обов'язків у формулу повноваження як правообов'язок, який не можна не реалізувати в публічних інтересах. Тут проявляється «автоматизм» дії цієї формули» [17, с. 56].

Позиція, згідно з якою права і обов'язки державних органів, які застосовують норми процесуального права, збігаються в «єдину формулу», є переважаною. Однак, у літературі вона не є абсолютною.

Наприклад, Г. Н. Ветрова зазначає, що права і обов'язки, котрі складають повноваження суду і службових осіб, не зливаються у щось цілісне й одноманітне за своїм змістом, між ними існують певні відмінності. Правові норми, що закріплюють повноваження, у своїй більшості передбачають певну свободу вибору поведінки залежно від оцінки обставин справи, тобто можливість розсуду в межах обов'язкової поведінки. Така поведінка забезпечується процесуальними санкціями, як правило, у вигляді скасування рішень, визнаних незаконними. Власне ж право відрізняється від обов'язку у складі повноваження тим, що надає його володільцю більший спектр можливостей не використати право навіть за наявності умов, зазначених у нормі [18, с. 26–27].

Наведена позиція Г. Н. Ветрової не підриває основ положення, згідно з яким права і обов'язки державних органів і їхніх службо-

вих осіб утворюють «формулу» повноважень або правообов'язків. Дійсно, за невиконання обов'язків існує відповідальність, а для реалізації прав мають бути певні гарантії. Такою є схема правового регулювання будь-яких суспільних відносин [5, с. 385–386], у тому числі й тих, що виникають під час провадження у кримінальних справах. Та й сама автор, у принципі, не заперечує того, що право і обов'язок перебувають у складі повноваження.

Беззаперечним є той факт, що норми кримінально-процесуального права перебувають у тісному зв'язку з нормами кримінального права, а також те, що цей зв'язок є зворотнім. Такий однозначний висновок дає підстави для розгляду питання про те, яким чином співвідносяться між собою диспозиції норм цих галузей права.

Відразу можна зазначити, що диспозиція кримінально-процесуальної норми суттєво відрізняється від диспозиції норм матеріального (кримінального) права хоча б тому, що норми кримінального права присвячені регламентації поведінки осіб, котрі вчиняють суспільно-небезпечні діяння, тобто протиправної поведінки. Диспозиції цих норм містять опис забороненої, небажаної і небезпечної для суспільства поведінки. Приписи ж диспозицій кримінально-процесуальних норм переважно стосуються поведінки державних органів і їхніх службових осіб, котрі повинні діяти в інтересах всього суспільства. Їхня поведінка є бажаною і корисною для суспільства в цілому і окремих його членів. У диспозиціях норм кримінального права подається опис злочину і зазначаються елементи його складу: об'єкт і об'єктивна сторона, суб'єкт і суб'єктивна сторона. Диспозиції норм кримінально-процесуального права визначають процедури, здійснювані уповноваженими (компетентними) органами щодо встановлення елементів складу злочину.

Викладене свідчить про складний характер диспозицій кримінально-процесуальних норм. Якщо у диспозиціях кримінально-правових норм достатньо розписати кожний із елементів складу злочину (схема є простою і зрозумілою), то диспозиції кримінально-процесуальних норм повинні містити приписи щодо кожної юридично значимої дії службової особи, у провадженні якої перебуває кримінальна справа. А виходячи із положень принципу, згідно з яким державним органам і їхнім службовим особам дозволено лише те, що прямо передбачене законом, у диспозиції кримінально-процесуальної норми повинні міститися не лише права і обов'язки, а й бути врегульованим кожний «крок» службовця.

Складність диспозицій кримінально-процесуальної норми проявляється в тому, що в ній мають бути відображені декілька послідовно вчинюваних актів посадової особи, яка здійснює процес. О. Онуфрієнко, аналізуючи алгоритмічну природу норм права, на-

живає такі операції «кроками», що складаються в диспозиції норми в *послідовно* (вид. – С. Г.) розміщувани блоках та групах блоків. Таку властивість норми права він визначає як «слідування», яке складається з декількох «кроків» [19, с. 156]. Можна заперечувати проти терміна «кроки», який не є юридичним, але слід погодитись з тим, що «кроки» повинні відбуватися в певній послідовності.

У диспозиції однієї норми їх може бути більше чи менше. Але всі вони завжди пов'язані або з провадженням процесуальних дій, або ж з прийняттям процесуальних рішень. Виходячи з цього, всі диспозиції, у яких викладені приписи щодо процедурних елементів діяльності компетентних державних органів, можна класифікувати на два види: 1) диспозиції, в яких встановлено порядок провадження процесуальних дій; 2) диспозиції, якими визначений порядок прийняття процесуальних рішень.

Але у кримінально-процесуальному праві існує сукупність норм, диспозиції яких визначають порядок провадження не окремих дій або рішень, а певних їхніх сукупностей. Останні утворюють своєрідні блоки, які можуть бути названі процедурами.

Питанням процедури приділялася увага в юридичній літературі.

Так, Є. Г. Лук'янова відносить процедурний характер процесуальних норм до числа основних їхніх особливостей. На її думку, «процедурний характер процесуальних норм полягає в тому, що вони описують не лише дії учасників процесу, а й спосіб, порядок, послідовність їхнього вчинення, а також форму закріплення результатів цих дій» [20, с. 168].

Складність конструкції процесуальних норм, зокрема їхніх диспозицій, на думку Р. В. Шагієвої, виражається в наступному. По-перше, через те, що у процесуальній діяльності беруть участь багато учасників, відносини між ними найчастіше являють собою взаємозв'язки, взаємозалежності, взаємообмеження одночасно декількох суб'єктів, що потребує відображення і закріплення послідовності і моделі дії кожного з них стосовно одне одного. По-друге, під час процесуальної діяльності здійснюється правозастосування, що передбачає специфічний вид пізнання в ході доказування. Відповідно, результати правозастосовної діяльності мають бути певним чином об'єктивовані зовні, що не може не позначитися на структурі і формі диспозицій процесуальних норм. І тому з'являються численні статті, що регламентують порядок оформлення тих чи інших процесуальних дій [21, с. 50].

М. С. Строгович писав про те, що у кримінально-процесуальних нормах, якими визначено порядок і способи розслідування і вирішення кримінальних справ (а їх більшість), «ясраво виражається їхній, *так би мовити* (вид. – С. Г.), процедурний характер, в них ніби висувається на перший план зовнішня, формальна сторона слідчої і судової діяльності» [22, с. 74–75].

Далі М. С. Строгович [22] здійснює аналіз книги «Кримінальна процедура» французьких професорів Гастона Стефані і Жоржа Левасера, які проводять розмежування кримінального процесу і кримінальної процедури наступним чином: «Між вчиненням правопорушенням (l'infraction) і покаранням здійснюється процес (un process), саме кримінальний процес, що порушується суспільством (в особі прокуратури), правопорядок якого було порушено, проти виконавця правопорушення, і в який може вступити приватна особа, яка стала безпосередньою жертвою (потерпіла сторона), з тим щоби суддя застосував передбачене законом покарання. Організація проходження і вирішення цього процесу регулюється нормами, сукупність яких утворює те, що називається кримінальною процедурою (la procedure penale)». І далі: «Кримінальна процедура має своїм об'єктом регламентацію кримінального процесу» [23, с. 3]. М. С. Строгович із наведеного тексту робить висновок про те, що «кримінальна процедура» розглядається французькими вченими як форма кримінального процесу, як зовнішній порядок його проведення [22, с. 75].

Як бачимо, М. С. Строгович стосовно процедурного характеру кримінально-процесуальних норм висловлювався досить стримано із використанням словосполучення «так би мовити, процедурний характер», а інші вчені ототожнюють процедуру з кримінально-процесуальною формою, послідовністю вчинення процесуальних дій.

Уявляється, що обидва підходи є не зовсім правильними. Для правильного розуміння слова «процедура» доцільно звернутися до розкриття його змісту у вітчизняних тлумачних словниках. Там це слово розглядається як «офіційно встановлений ... порядок здійснення, виконання або оформлення чого-небудь; *ряд яких-небудь дій* (вид. – С. Г.) [24, с. 997].

Виходячи із такого тлумачення процедури, можна зробити висновок про те, що процедурний характер диспозицій кримінально-процесуальних норм полягає у встановленні порядку проведення певних дій і прийняття певних рішень, нерозривно пов'язаних між собою метою, змістом, суб'єктами, які їх проводять, та іншими ознаками. Ці дії і рішення виконуються протягом певного, як правило, доволі стислого процесуального строку, прямо передбаченого законом.

Прикладом такої диспозиції є та, що розосереджена в декількох статтях гл. 12 КПК і присвячена визначенню порядку (процедури) притягнення як обвинуваченого. До складу цієї процедури входять як рішення (постанова слідчого про притягнення певної особи як обвинуваченого), так і дії (пред'явлення обвинувачення; роз'яснення обвинуваченому його прав; вручення копії постанови обвинуваченому; допит обвинуваченого).

Виконання кримінально-процесуальних дій і прийняття кримінально-процесуальних рішень, що у сукупності утворюють процедуру притягнення як обвинуваченого, обмежено вкрай стислими строками. Законодавець надає настільки великого значення строку пред'явлення обвинувачення після винесення постанови про притягнення як обвинуваченого, що присвятив його врегулюванню окрему статтю. Згідно зі ст. 133 КПК, цей строк складає не більше двох днів. Якщо ж обвинувачений не з'явився протягом цього строку, то обвинувачення має бути пред'явлене не пізніше дня його явки або приводу. Такого ж значення надає законодавець і строку допиту обвинуваченого, про що свідчить регламентація цього строку у ч. 1 ст. 143 «Допит обвинуваченого». Згідно з цією нормою слідчий зобов'язаний допитати обвинуваченого негайно після його явки або приводу і в усякому разі не пізніше доби після пред'явлення йому обвинувачення.

Таким чином, диспозиції кримінально-процесуальних норм, у яких містяться приписи щодо виконання певних процедур, є цілісними утвореннями. Виконання окремих дій чи прийняття окремих рішень, без виконання інших дій і прийняття інших рішень, що утворюють ту чи іншу процедуру, не має юридичного (процесуального) значення. Більш того, усічений характер практичних дій із застосування аналізованих тут диспозицій є порушенням кримінально-процесуального закону. Так, наприклад, суттєвим порушенням закону є провадження слідчим допиту особи як обвинуваченого без пред'явлення обвинувачення. Не менш суттєвим порушенням є не роз'яснення обвинуваченому його прав після пред'явлення обвинувачення тощо.

Проаналізовані вище диспозиції норм кримінально-процесуального права перебувають у складному зв'язку із санкціями, бо вони потребують захисту як цілих процедур, так і їх структурних елементів: окремих процесуальних дій та рішень.

Із проведеного дослідження випливають наступні **ВИСНОВКИ**: 1) диспозиціями норм кримінально-процесуального права регулюються як суспільні відносини, так і діяльність органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду у кримінальних справах, яка є складовою частиною цих відносин; 2) у диспозиціях цих норм відображаються права і обов'язки суб'єктів кримінально-процесуальних відносин, які завжди корелюють між собою; 3) права і обов'язки державних органів і їхніх службових осіб, які ведуть кримінальний процес, зливаються воедино у повноваженнях («правообов'язках»); 4) суттєвою особливістю кримінально-процесуальних норм у порівнянні з нормами кримінального права є їхній процедурний характер, причому процедура, викладена у диспозиції, може складатися із декількох нерозривно пов'язаних між собою процесуальних дій і рішень.

Перспективними напрямками подальших наукових розвідок за темою статті є наступні: 1) аналіз взаємозв'язків диспозиції з іншими структурними елементами кримінально-процесуальних норм – гіпотезою і санкцією; 2) дослідження особливостей норм, якими передбачені владні повноваження державних органів і службових осіб, що здійснюють кримінальне судочинство.

Список літератури: 1. Загальна теорія держави і права: Підручник / М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Рогачова та ін.; За ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Х., 2002. 2. Элькин П. С. Толкование и применение норм уголовно-процессуального права. М., 1967. 3. Ларин А. М. Уголовный процесс: структура права и структура законодательства. М., 1985. 4. Милицин С. Д. Предмет регулирования советского уголовно-процессуального права. Свердловск, 1991. 5. Алексеев С. С. Право: азбука – теория – философия: Опыт комплексного исследования. М., 1999. 6. Алексеева Л. Б. Теоретические вопросы системы уголовно-процессуального права. М., 1975. 7. Кудрявцев В. Н. Право и поведение. М., 1978. 8. Лобойко Л. М. Методи кримінально-процесуального права: Монографія. Дніпропетровськ, 2006. 9. Скаун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник/ Пер. з рос. Х., 2006. 10. Галкин Б. А. Советский уголовно-процессуальный закон. М., 1962. 11. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальна компетенція: Монографія. Дніпропетровськ, 2006. 12. Строгович М. С. Уголовное преследование в советском уголовном процессе. М., 1951. 13. Рахунов Р. Д. Участники уголовно-процессуальной деятельности по советскому праву. М., 1961. 14. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальна компетенція: поняття і структура // Юридична Україна. 2005. № 3. 15. Куцова Э. Ф. Гарантии прав личности в советском уголовном процессе (предмет, цель, содержание). М., 1973. 16. Добровольская Т. Н. Принципы советского уголовного процесса (вопросы теории и практики). М., 1971. 17. Теория компетенции / Ю. А. Тихомиров. М., 2001. 18. Ветрова Г. Н. Санкции в судебном праве. М., 1991. 19. Онуфрієнко О. Алгоритмічна природа норм права та нормативно-правових актів: досвід простеження аналогій // Українське право. 2000. № 1. 20. Лукьянова Е. Г. Теория процессуального права. М., 2003. 21. Шагиева Р. В. Процессуально-правовые нормы и некоторые вопросы их реализации в зрелом социалистическом обществе: Дисс. ... канд. юрид. наук. Казань, 1982. 22. Советский уголовно-процессуальный закон и проблемы его эффективности / Строгович М. С., Алексеева Л. Б., Ларин А. М. М., 1979. 23. Stefani G., Levansseur G. Procedure penale. Paris, 1962. 24. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К., 2003.

Надійшла до редколегії 27.04.07

Д. О. Акіменко, О. В. Конціялов

ТАКТИЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ

Підтримка високого ступеня боєздатності й працездатності працівників ОВС досягається ціною значних психоемоційних та фізичних навантажень, але виконання оперативних завдань насамперед залежить від необхідного рівня підготовки до дій в різноманітних умовах, у тому числі в умовах надзвичайної ситуації, пов'язаних з обмеженнями у просторі та часі. Мета даної роботи полягає в тому, щоб з урахуванням досвіду проведення спеціальних оперативних дій дослідити вплив умілого прогнозування на виконання завдань у різноманітних обставинах. Спираючись на загальні дослідження й публікації вчених Г. А. Васильєва, В. І. Гро-